

I. Erzurum Antlaşmasının (1823) Meclis-i Mükâleme Mazbatası*

Eralp Yaşar Azap**

Öz

XIX. yüzyılın başından itibaren sınır, ticaret ve aşiretler gibi meseleler dolayısıyla anlaşmazlıklar yaşayan Osmanlı ve İran devletleri, 1820 yılının sonundan itibaren bu anlaşmazlıkları silahlı mücadeleyle çözme yoluna gitti. İran Devleti'nin Veliaht Şehzadesi Abbas Mirza'nın Kars ve Bayezid sınırından Osmanlı topraklarına gerçekleştirdiği saldırılar, iki ülkeyi kaçınılmaz bir savaşa itti. Yaklaşık üç yıl devam eden savaş, Şark ve Bağdat cephelerinde cereyan etti. Büyük oranda Osmanlı ve İran devletlerinin sınır hattında konargöçer olarak yaşayan Kürt aşiretlerinin kimin tebaası olduğu noktasında uzlaşamayan iki devleti tam barışa sevk eden gelişmeler ise, 1823 yılından itibaren başladı. İran'dan gelen elçiler, Osmanlı Devleti'ni, yapılacak barış antlaşmasıyla sorunların çözümüne ikna etmek ve savaş hâline son vermek için çabaladılar. Elçilerin masaya çekmeyi başardığı Osmanlı Devleti'nde antlaşma müzakerelerini yürütmek için Erzurum Valisi Rauf Paşa görevlendirildi. İran ise müzakereler için Muhammed Ali Aştiyani'yi tayin etti. İki devlet arasındaki savaşı bitiren ve barışı tesis eden 1823 I. Erzurum Antlaşması'nın maddelerini oluşturacak metnin müzakereleri, Erzurum'daki valilik sarayında 22 Temmuz 1823 tarihinde gerçekleşti ve görüşmeler neticesinde anlaşmaya varılan hususların maddeler hâline getirilmesine karar verildi. Bu çalışmada, Osmanlı ve İran devletlerini savaşa götüren süreç; savaş, iki ülke arasında barış için başlayan diplomatik çabalar ve müzakereler esnasında yaşanan tartışmalara yer veren bilgiler sunulduktan sonra, mükâleme mazbatasının transkripsiyonuna yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İran, Kaçar Hanedanı, I. Erzurum Antlaşması, Savaş.

* Bu çalışma, yazarın doktora tezi içerisinde yer alan bilgilerden istifade edilmek suretiyle daha evvel ilgili tezde değinilmiş hususlara, orijinal belge transkripsiyonu kullanılarak temas etmektedir.

** Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı - PhD., The Directorate of State Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye, İstanbul/TÜRKİYE, eralpyasarazap@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8113-294X>

Makalenin kaleme alınması için teşvikkâr olup metnin mukabelesinde yardımlarını gördüğüm kıymetli dostum ve meslektaşım Erkan Kırın'a müteşekkirim.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır/This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Meclis-i Mükâleme Mazbatası (*Minutes of Dialogue*) of the 1823 (First) Erzurum Treaty

Abstract

The Ottoman and Iranian states, having conflicts over issues such as borders, trade and tribes since the beginning of the 19th century, sought for settling these disputes with armed struggle since the end of 1820. Iranian Crown Shahzadeh, Abbas Mirza's attacks, from Kars and Bayezid borders to the Ottoman lands pushed two countries into an inevitable war. The war, continued about three years, took place on the Eastern and Baghdad fronts. The developments leading two states, which could not compromise on whose subjects the nomad Kurdish tribes living mostly on the Ottoman and Iranian borderlines were, to full peace, began as of 1823. The ambassadors from Iran struggled for persuading the Ottoman Empire to solve the problems with a peace treaty and end the warfare. In the Ottoman Empire, which the ambassadors managed to bring to the table, Erzurum Governor Rauf Pasha was appointed to conduct the treaty negotiations and Muhammed Ali Aştiyani in Iran. The negotiations of the text that would form the articles of the 1823 Erzurum Treaty, which ended the war between two states and established peace, happened on the 22nd July 1823, at the governor's palace in Erzurum and it was decided to put the matters agreed upon into articles as a result of the negotiations. In this study, after presenting data about the process leading the Ottoman and Iranian states to war, the war, the diplomatic efforts between two countries for peace and the discussions during negotiations, the transcription of the minutes of dialogue will be included.

Keywords: Ottoman Empire, Iran, Qajar Dynasty, First Treaty of Erzurum, War.

Giriş

I. Erzurum Antlaşması, Osmanlı ve İran devletleri arasında 1823 yılında imzalanan ve askerî tarih literatüründe iki devlet arasında gerçekleşen son savaş olarak bilinen harbi bitiren bir antlaşma olma özelliğine sahiptir¹. Osmanlı ve İran devletleri arasında 1820 yılının Eylül ayında başlayan savaş hâli², 28 Temmuz 1823 tarihinde üzerinde murahhasların ittifak ettiği maddeleri ihtiva eden temessüklerin devletlerin liderlerine onaylanması için gönderilmesiyle, yerini barışa bırakmıştır³.

İki devlet barış sürecine gelmeden evvel, Şark ve Bağdat cephelerinde uzun süre savaşılmıştır. İran Şahı Feth Ali Şah'ın oğlu Veliaht Şehzade Abbas Mirza komutasındaki İran birlikleri Kars, Bayezid, Van, Muş ve Bitlis üzerinden Osmanlı topraklarına saldırılar düzenlerken, Şah'ın diğer oğlu Kirmanşah Hâkimi Şehzade Muhammed Ali Mirza da Bağdat bölgesine

1 Eralp Yaşar Azap, "I. Erzurum Antlaşması Metninde Yapılan Tahrifat ve Antlaşmanın Uygulanmasında Yarattığı Sorunlar", *Tarih Dergisi*, S. 77, 2022, s. 217; Antlaşmanın transkripsiyon ve değerlendirmesi için bk. Abdolvahid Soofizadeh, "I. ve II. Erzurum Antlaşmalarının Siyasi Açından Değerlendirilmesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 32, S. 54, 2013, s. 183-194.

2 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 825/37404-N.

3 Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle 1237/1241 / 1821-1826)*, haz. Ziya Yılmaz, OSAV, İstanbul 2000, s. 233; Muhammed Taki Sepehr, *Nasihü't-Tevarih Tarih-i Kacariye ez Agaz ta Payan-ı Saltanat-ı Feth Ali Şah*, Cild-i Evvel, Tahran 1377, s. 348.

asker sevk etmiştir. İki devleti savaşın eşiğine getiren hususlar, esasında XIX. yüzyılın başından itibaren temayüz eden ve 1820 yılına gelindiğinde çözümsüzlükte düğümlenen meseleler olarak değerlendirilebilir. Bu meselelerin başında, Osmanlı Devleti'nin şark sınırında kornagöçer olarak yaşayan Kürt aşiretlerinin, İran ve Osmanlı topraklarını yazlık-kışlık olarak kullanmasından doğan problemler gelir⁴. Haydaranlı ve Sepki aşiretleri, bu aşiretler arasında öne çıkan ve nüfus olarak hayli kalabalık olan aşiretlerdir. İki devlet de bu aşiretlerden silahlı güç olarak yararlanmak istediklerinden, kendilerinin tebaası olmalarını arzu etmektedir ve bu durum, Muş Mutasarrıfı Selim Paşa'nın aşiretleri himaye etmeye çalışırken gösterdiği tavırdan dolayı, Osmanlı ve İran'ı askerî olarak çatışmaya sürüklemiştir⁵.

İran; savaşın başlangıcına gelene kadar, İranlıların kutsiyet atfettikleri bölgeleri ziyaret ederken ve hacca giderken geçtikleri menzillerde alınan ve bac adı verilen vergilerden dolayı da rahatsızlık duymuştur. Şehzade Abbas Mirza, bu durumun ortadan kaldırılması için Osmanlı Devleti memurlarının uyarılmasını ve aynı zamanda İranlı hacılar ile ziyaretçilere iyi davranılmasını istemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin bölgedeki memurlarının mezhepsel kaygılarla hareket etmesi ve İran'ın bu taleplerinin karşılıksız kalması, bu devleti önlemler almaya ittiği gibi bölgeye saldırılar düzenleme sürecini de hızlandırmıştır⁶. Yine savaşa sebebiyet veren bazı anlaşmazlıklar, Bağdat'ta bulunan Kölemen valileriyle İran arasında yaşanmıştır. Bölgede kutsal mekânları bulunan İran, burada kontrolü sağlamak adına yerel idareciler ve Bağdat valileriyle yer yer siyasi çatışma içerisine girmiştir. Bağdat valilerinin eskiden beri devam eden uygulamaları yerine getirmemesi, örneğin bayramlarda resm-i tebrik ve fütuhat kutlama gibi merasimleri icradan kaçınması⁷ İran'ı, siyasi anlaşmazlıkları askerî saldırılar yoluyla çözme yoluna sürüklemiştir. İran tarafından başlatılan saldırılar karşısında Osmanlı Devleti, o sıralarda batıda Rum isyanı ile uğraşmasına rağmen şarkta yeni bir savaş cephesi açmak zorunda kalmış ve Müslüman bir devlete karşı göstereceği askerî tepkiyi, şer'î bir zemine oturtmak adına Meşihat makamından aldığı fetvayla İran'la girişeceği savaşı meşru bir hâle getirmiştir. Meşihat'tan alınan:

Diyârları dâr-ı harb ve ahâlisî ehl-i harb hükmünde olan revâfız-ı 'acem hudûd-ı islâmiyeye tecâvüz ve istîlâ-yı bilâd ve nakz-ı 'ahd itmeleriyle imâmü 'l-müslimîn ve sultânü's-selâtîne muhârib olub dârü'l-hilâfetü'l-'aliyyede ol tâ'ife-i mefsede-i şerîreden bulunan eşhâsın şerr ve mefsedetinden mesâlih-i müslimîni li-eceli'l-vikâye halîfe-i rû-yı zemîn hazretleri bilâd-ı islâmiyeden nefy ve tagrib buyurmaları emr-i meşrû' iken 'adem-i nefye sa'y ve i'ânet itmek câ'iz olur mu:

*El-cevâb: Olmaz*⁸

4 Sıtkı Uluerler, "Osmanlı-İran Siyasi İlişkilerinde İran Şehzadesi Abbas Mirza'nın Rolü (1800-1833)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 22, S. 2, 2012, s. 314; Sıtkı Uluerler, *Osmanlı-İran Sınır ve Aşiret (1800-1854)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara 2015, s. 68.

5 BOA, HAT, 4/15. Savaşla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Eralp Yaşar Azap, *Şah Mat: 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı (Siyaset-Harekât-Lojistik/Organizasyon)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2023.

6 BOA, HAT, 769/37173.

7 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C X, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet 1301, s. 32-33.

8 Yahya Kalantari, *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*, İstanbul Üniversitesi, Son Çağ Tarihi Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1976, s. 148.

fetvası hükmü çerçevesinde İran'a silahla karşılık veren Osmanlı Devleti, askerî olarak her iki cephede de üstünlük sağlayamamasına rağmen, diplomatik müzakere sürecinde üstün gelerek kaybettiği toprakları geri almış ve masada kazanan taraf olmayı başarmıştır. Elbette İran'ın askerî üstünlüğünü sekteye uğratan bazı gelişmeler, müzakere masasına gelişini mecbur kılmış ve İran açısından bir nevi mecburiyet kaynaklı gelişen müzakere süreci, diplomatik başarısızlıklarında da pay sahibi olmuştur. Bu gelişmelerden en önemlisi, savaş sırasında ortaya çıkan salgın hastalık dolayısıyla İran ordusunda yaşanan ölümlerin ardından, ordunun geri çekilmek zorunda kalmasıdır. Keza uzun süren savaşın İran'da yarattığı ekonomik bunalım ve uluslararası ticaret yapan İranlı tacirlerin buna itiraz etmesi de savaşın, barışa tercih edilmesine sebebiyet vermiştir. Öte yandan İngilizlerin, savaşı artık bitirme ve İran'ı müzakerelere yönlendirme gayretleri de önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir⁹.

Bu çalışma, Osmanlı diplomatiğinde barış müzakerelerinin tüm sürecini içeren resmî tutanaklara verilen isim olan mükâleme mazbatalarından olup daha önce yayımlanmayan ve içerisinde çok ilginç diyalogları barındıran I. Erzurum Antlaşmasının meclis-i mükâleme zaptının değerlendirmesini ve transkripsiyonunu konu edinmektedir.

Antlaşma Öncesi Diplomatik Müzakereler ve Mükâleme Metninin Değerlendirilmesi

Osmanlı ve İran devletlerini barış antlaşması imzalayıp savaşı bitirmeye sevk eden birtakım gerekçeler bulunmaktaydı. Yaklaşık üç yıl devam eden savaşı bitirecek bu gerekçeler dolayısıyla karşı tarafa ilk müracaat eden, İran olmuştu. İran, savaş sırasında ortaya çıkan salgın hastalık dolayısıyla birçok askerini kaybetmiş ve Erzurum'a kadar işgal ettiği Osmanlı topraklarından çekilmek zorunda kalmıştı¹⁰. Bu durum İran'ı, Osmanlı Devleti'yle barış antlaşması yapmak için masaya sevk eden askerî gerekçelerden en kuvvetlisiydi¹¹. Keza İranlı tüccarlar, Osmanlı topraklarında geniş bir ticaret loncasına sahipti ve savaş şartları dolayısıyla iki ülke arasında yapılan ticaret sekteye uğramıştı. Bu sebeple İranlı tüccarlar, maddi kayıplarını gerekçe göstererek savaşı bitirmesi için İran Şahı Feth Ali'yi sıkıştırmaktaydı¹². Osmanlı Devleti açısından da savaş, artık sürdürülemez bir boyuttaydı. Zira bir taraftan İran ile savaşan Osmanlı Devleti, diğer yandan da Rum isyanını bastırmak için uğraş vermekteydi¹³. İki ülkeyi doğrudan ilgilendiren bu gerekçelerin yanı sıra İngiltere ve Rusya gibi büyük devletlerin kendi siyasi menfaatleri doğrultusunda her iki devleti de yönlendirmeye çalışması, barışa giden yolu açan etkenlerdendi.

Bu iki devletten Rusya, savaşın başından sonuna kadar İran'ı Osmanlı Devleti'yle savaşmaya teşvik etmesine karşın İngiltere, iki devleti de silahla çatışmaya son vermeye ve barış yapmaya zorlamaktaydı. İngilizler, Osmanlı ve İran'ı güçsüz bırakıp buradan siyasi bir menfaat devşirecek Rusya'nın bölgesel politikasını pasivize etmek adına bu siyaseti gerekli görmekteydi.

⁹ Azap, *age.*, s. 288-289.

¹⁰ Uluerler, *age.*, s. 67.

¹¹ Eralp Yaşar Azap, "1820-1823 Osmanlı-İran Savaşında Ortaya Çıkan Salgın ve Bu Salgının Savaşa Etkisi", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 2, S. 2, 2020, s. 91.

¹² Esad Efendi, *age.*, s. 228.

¹³ Ahmed Cevdet, *age.*, C XII, s. 13.

Dolayısıyla İngilizler, I. Erzurum Antlaşması'na giden yolda arabulucu rolü üstlenmiş ve bunu da Osmanlı Devleti'ne ileterek¹⁴ Rusya karşısında politik bir üstünlük sağlamıştı. Aynı arabulucu rolünü Tahran'da bulunan diplomatik misyonları vasıtasıyla da üstlenen İngiltere, İran'ı da barışa ikna ederek Rusya'nın bölgedeki tüm gücünü kırmayı başarmıştı¹⁵.

Bahse konu gerekçeler ve gelişmeler üzerine İran, Osmanlı Devleti'yle barışı görüşmek üzere Mirza Hacı Kasım'ı elçi olarak Erzurum'a gönderdi. Burada Erzurum Valisi ve Şark Seraskeri Rauf Paşa ile görüşen Mirza Kasım, İran'ın barıştan yana olduğunu kendisine iletti ve diplomatik kaidelere uygun olarak Rauf Paşa da elçi olarak İran'a barışı görüşmek üzere Hicabizâde Hüseyin Efendi'yi gönderdi¹⁶. Hüseyin Efendi, Tebriz'e giderek Şehzade Abbas Mirza ile bir mülakat gerçekleştirdi. Abbas Mirza, devletini savaşa sürükleyen birçok gerekçeyi Osmanlı elçisine söyledikten sonra, amacının savaşı sürdürmek olmadığını açıkça beyan etti¹⁷. Hüseyin Efendi, sulh için görevlendirilen bir murahhas değildi. Dolayısıyla kendisi, Abbas Mirza'yla bir sulh müzakeresi yürütmek yerine, onun söylediklerini Rauf Paşa'ya iletmeyi tercih etti ve İran'ın tekrar Rauf Paşa'yla barışı görüşmek için görevlendirdiği Mirza Muhammed Taki ile beraber 18 Eylül 1822 tarihinde Erzurum'a döndü¹⁸.

Rauf Paşa ile İran Elçisi Muhammed Taki arasında gerçekleşen görüşmeler, antlaşma öncesinde her konunun masaya yatırılmaya çalışıldığı en ciddi görüşmelerden biri sayılır. Çünkü her iki tarafın da temsilcileri, savaşa sebep olan tüm konuları tartışmış ve bunlara çözüm üretmeye çalışmıştır. İran elçisi bu görüşmede, savaşın en önemli gerekçelerinden biri sayılan aşiretler konusunda İran'ın geri adım atmayacağını ve Osmanlı Devleti'nin bu aşiretleri sahiplenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Diğer yandan İranlı hacıların Osmanlı memurlarından şikâyetleri de İran elçisi tarafından gündeme getirilmiş ve bu duruma son verilmesi talep edilmiştir. Talepler karşısında Osmanlı temsilcisi Rauf Paşa, iddiaları reddeden bir tavır takınarak, sulha taraftar olduğunu göstermiştir. Ancak İran'ın, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilemez bazı talepleri olduğunun görülmesiyle Rauf Paşa; aşiretlerin Osmanlı tebaası olduğunu, İran'ın zapt ettiği toprakları iade etmesi gerektiğini hatta bu topraklara verilen hasarın da İran tarafından tazmin edilmesinin gerekli olduğunu söylemesiyle görüşmeler kesilmiş ve İran elçisi bu talepleri Abbas Mirza'ya iletmek üzere İran'a dönmeye karar vermiştir¹⁹. Rauf Paşa'nın bu tavrının, daha sonra barış antlaşmasına olumlu anlamda yansıdığı ve İran'ın taleplerini yumuşatmasına sebep olduğu görülecektir.

İran'a dönen elçi Muhammed Taki, Osmanlı Devleti'nin şartlarını Abbas Mirza'ya iletmış ve bu şartlar karşısında İran, uzun süre barış masasına oturmayı kabul etmemiştir. Ancak İngiltere'nin İran'ı, Osmanlı Devleti ile barış yapmaya sevk eden adımları neticesinde her iki tarafta da tutum değişiklikleri meydana gelmiş ve İran, barış müzakerelerini yürütmek için murahhaslık yetkisi

14 BOA, HAT, 1316/51290-D.

15 Golamhoseyn Mirza Salih, *Esnad-ı Resmi der Revabıt-ı Siyasi-i İran ba İngilis ve Rus ve Osmani*, Cild-i Evvel, Neşr-i Tarih-i İran, Tahran 1365, s. 247.

16 BOA, HAT, 793/36838-J.

17 Kalantari, *agt.*, s. 157-158.

18 BOA, HAT, 795/36871.

19 BOA, HAT, 795/36871.

verdiği Mirza Muhammed Ali Aştiyani'yi Rauf Paşa'yla görüşmek üzere Erzurum'a göndermiştir. Aştiyani, 25 Haziran 1823 Salı günü Erzurum'a ulaşmıştır²⁰. Rauf Paşa kendisini, 27 Haziran 1823 tarihinde Erzurum'daki valilik sarayına davet etmiştir. O gün valilik sarayında; Osmanlı Devleti adına murahhaslık yetkisi alan Rauf Paşa, Şark Ordusu Defterdarı El-Hac Said Efendi, Aştiyani ve maiyetinde bulunan Mirza Hacı Emin ile Kethüda Mirza Ahmed hazır bulunmuşlardır. Antlaşma için yapılacak mükâleme meclisinin ilk celsesi, 28 Haziran 1823 Cuma günü açılmıştır²¹. Meclis, müzakereleri daha önce iki devlet arasında 1746 yılında imzalanan Kerden Antlaşması'nın metnini esas alarak yürütmeye karar vermiştir²².

İran Elçisi Aştiyani, kendisinden önce Rauf Paşa ile görüşen elçilerin aşiretler maddesindeki ısrarını sürdürerek, müzakerelerin başlangıcında gerginlik yaşanmasına yol açmıştı. Aştiyani'nin, bu aşiretlerin İran'ın tebaası olduğunu söylemesi, Osmanlı Murahhası Rauf Paşa'nın tepki vermesine neden olmuştu. Bu sebeple İran heyeti, aşiretler konusunda nasıl bir tutum takınacağına karar veremediğinden görüşmelere ara verip, Şehzade Abbas Mirza'nın fikrinin alınmasında karar kıldı. İran heyeti içerisinde yer alan Cafer Han, 4 Temmuz 1823 tarihinde İran'a giderek durumu Abbas Mirza ile istişare etti²³. Müzakerelere verilen ara, Rauf Paşa'yı bir hayli tedirgin etmişti. Paşa, savaşın tekrar başlama ihtimalini kuvvetli gördüğünden, bir heyet toplayarak askerî harekât üzerine planlamalar yaptı²⁴.

Abbas Mirza ile görüşen Cafer Han'ın 22 Temmuz 1823 tarihinde Erzurum'a varmasıyla, mükâleme meclisine kalındığı yerden devam edildi.²⁵ Mecliste, harp mevsimi sona ermeden barış antlaşmasının artık yapılması yönünde fikir beyan edildi. Cafer Han, Abbas Mirza'nın barıştan yana olduğunu, Osmanlı Sultanı II. Mahmud'a gerek Abbas Mirza'nın gerekse de babası İran Şahı Feth Ali'nin hürmeti ve sevgisi olduğunu söyledi. Barış uğrunda İran tarafından zapt edilen topraklardan vazgeçilebileceği, İranlı tüccarların el konulan mallarının dahi bir öneminin olmadığı da elçi tarafından vurgulandı. İran'ın tüm bu iyi niyet göstergesi yaklaşımları, Haydaranlı ve Sepki aşiretlerinin taraflarına iadesini tekrar gündeme getirmesi nedeniyle boşa çıktı. İran elçisi, bu konuda taviz vermeye asla yetkisi bulunmadığını söyleyerek, gerginliğin tırmanmasına sebep oldu. Osmanlı tarafı, İran'ın sebepsiz yere topraklarına saldırdığı ve ahalisinin zarar görmesi yüzünden hayli zor durumda olduğunu İran tarafına beyan etmesiyle gerginlik devam etti. Ayrıca Osmanlı tarafı, zaten kendi mülkü olan İran zaptındaki toprakların boşaltılmasının bir lütuf olarak görülmesine de anlam veremedi. Bu sebeple Osmanlı tarafı, üstü kapalı bir savaş çağrısı olarak askerlerinin hazır beklediğini ve Revan ile Azerbaycan'ı gözlerine kestirdiklerini ifade etti. Diğer yandansa aşiretlerin Osmanlı tebaası olduğunu ve bu konuda İran'ın ısrarının boşa vakit geçirilmesine sebep olacağı, net bir biçimde beyan edildi²⁶.

20 Esad Efendi, *age.*, s. 229; BOA, HAT, 798/37016.

21 Esad Efendi, *age.*, s. 229.

22 Esad Efendi, *age.*, s. 229.

23 Esad Efendi, *age.*, s. 230.

24 Mehmet Doğan, *Mehmet Emin Rauf Paşa (1780-1860)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 99.

25 Esad Efendi, *age.*, s. 231.

26 BOA, HAT, 1315/51273.

İran tarafı, aşiretlerin kendi tebaası olduğu ve ülkelerine dönmesi gerektiği hususunda taviz vermemekteydi. Bu mesele yüzünden barış sağlanamaması hâlinde dökülecek kanın vebalini de Osmanlı tarafına yüklemekteydi. Gergin bir hâlde devam eden müzakerelerden tekrar harp kararı çıkmaması adına genel bir sohbete girişen tarafları tekrar müzakere gündemine sevk eden, Mirza Hacı Emin ve Mirza Ahmed oldu. Her iki isim de Rauf Paşa ve Aştiyani'nin barış için yetkili olmaları dolayısıyla meseleyi artık çözmeleri gerektiğini söylediler ve bir iki aşiret yüzünden düğümlenen görüşmelerin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için sözü onlara bıraktılar. Bunun üzerine Osmanlı tarafı, aşiretlerin iki devlet arasında paylaşılması önerisini getirdi fakat bu durum, İran Elçisi Aştiyani tarafından buna yetkisi olmadığı gerekçesiyle reddedildi.

Tekrar tıkanan müzakerelerin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesi için celseye ara verildi. Ertesi gün tekrar toplanan heyete, Osman Paşa ile Cafer Han da iştirak etmişti. Osmanlı tarafı, Cafer Han'ın daha evvel müzakerelere ara verilip Abbas Mirza ile görüşmeye gittiğinde hayırlı bir haberle döneceğini söylemesinden dem vurarak, Cafer Han'ın bu temennisini gerçekleştiremediğini ifade ederek söze girdi. Hatta bu durumun, müzakerelerin yirmi gün kadar ertelenmesine sebebiyet verdiğini de beyan ederek, diplomatik üstünlüğü ele almak için çaba sarf etti. Barışa olumlu baktığını ihsas ettirmek için Osmanlı tarafı, İran'dan tazminat istemekten vazgeçtiğini ve İranlı hacılara gereken kolaylıkların sağlanarak onlara iyi davranılması noktasında adımlar atacağını sözünü verdi. Fakat Murahhas Rauf Paşa, aşiretlerin İran'a bırakılmasını kabul etmemekteydi. Bu durum, tekrar gerginliği tırmandırdı ve İran Elçisi Aştiyani buna mukabil, sınırların tekrar tanzim edilmesi önerisini getirerek ön almaya çalıştı. Hatta İran, Sultan IV. Murad zamanındaki barış antlaşmasından sonra, iki devlet arasındaki sınırların tahkik edilmesi gerekmesine rağmen buna zaman kalmadığını, Nadir Şah ve I. Mahmud arasında imzalanan 1746 Kerden Antlaşması'ndan sonra da şahın vefatı yüzünden sınırların tahkik edilme işleminin akim kaldığını belirtti. İran'a göre bu yüzden sınırlar, tekrar düzenlenebilirdi.

İran'ın bu teklifinin, Osmanlı Devleti'nin aşiretlerden vazgeçmemesi dolayısıyla yapıldığı açık olduğundan Rauf Paşa, zapt edilen tüm toprakların padişahın mülkü olduğunu yineledi ve Osmanlı topraklarının nereler olduğunun herkes tarafından bilindiğini belirtti. Ayrıca Paşa, daha evvel kendisi tarafından Abbas Mirza'yla barışı görüşmek için gönderdiği elçi Hicabizâde Hüseyin Efendi'ye söylenen sözleri hatırlatarak, Abbas Mirza'nın, Sultan II. Mahmud'u amca-i ekremi olarak görüp, istendiği takdirde Hoy'u ve Tebriz'i ondan esirgemeyeceğini beyan etmesinin nereye konacağını İran heyetine sordu. Bu sözlerin, müzakereler esnasında İran heyetinin gösterdiği tavırla çelişki yarattığını beyan eden Rauf Paşa, aşiretlerin İran'a verilmesi noktasındaki direnişini de sürdürdü²⁷.

Rauf Paşa'nın bu tavrı üzerine İran Elçisi Aştiyani aşiretlerden taviz verilemeyeceğini yineleyip, masadan kalmak istediğini beyan etti ve Rauf Paşa da bunu kendilerinin bileceğini söyleyerek âdeta umursamaz ama diplomatik etkisi büyük olan bir tavır takındı. Görüşmelerden sonuç alınamayacağını ve barışın olmayacağını anlayan İran heyetindeki isimlerden Cafer Han ve Mirza Hacı Emin, Elçi Aştiyani'ye yaklaşıp gizlice sohbet ettiler. Cafer Han akabinde, inat uğruna müzakerelerin kesilmesinin uygun olmayacağını ve kendisinin Aştiyani'yi ikna ettiğini belirtmesiyle masaya tekrar dönüldü.

27 BOA, HAT, 1315/51273.

Bu dönüşle birlikte, müzakereleri tıkayan aşiretler hususunda yapılan tekliflerle orta yol bulunmaya çalışıldı. Her iki taraf da aşiretlerin durumunun yapılacak antlaşmada nasıl olması gerektiğine karar verdiler. Mutabakata göre, Osmanlı toprağında bulunan aşiretler, bu topraklarda bulunduğu sürece İran topraklarına tecavüz etmemeliydi. Eğer bu aşiretler, İran topraklarına tecavüz ederse ve buna engel olunamazsa, Osmanlı Devleti bu aşiretleri tekrar kabul etmemeliydi. Diğer yandan bu aşiretler, kendi istekleriyle İran'a giderlerse, Osmanlı Devleti bu duruma mâni olmamalı, tekrar dönerlerse de bu aşiretleri kabul etmemeliydi. Ayrıca aşiretler, İran topraklarına geçtiğinde Osmanlı topraklarına saldırırlarsa, bu durum da İranlı memurlar tarafından engellenmeliydi. Aşiretler meselesini bu şekilde çözen taraflar, en büyük meseleyi halletmişlerdi. İran tarafı, tüccarlarının Müslüman devletlere uygulanan gümrükten istifade edebilmesini, beytü'l-mala kalan İranlıların emvalinin saklanması ve savaş sırasında iki devletin sınırlarına geçenlerin affedilmesini de karara bağlayarak, Osmanlı Devleti'yle uzlaşma sağladı. Mükâleme meclisi, mübadele edilecek temessüklerin yazılmasıyla sona ermiş oldu²⁸.

Sonuç

Osmanlı ve İran devletleri arasındaki yaşanan son savaş olan 1820-1823 harbinden sonra, I. Erzurum Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma, savaşa sebebiyet veren ve bazı açılardan tarihsel temeli olan sorunların da bertaraf edilmesini amaçlamaktaydı. İki ülkeyi savaşa sürükleyen sınır hattında yaşayan Kürt aşiretlerinin hangi devlete ait olması gerektiği üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar, İranlı hacılara Osmanlı memurları tarafından kötü muamele edildiği iddiası, yine İranlı tüccarlara uygulanan ağır gümrük vergisi gibi meseleler, antlaşma öncesi yapılan müzakerelerde tartışmaya açıldı. İran'ın, savaş meydanında göstermiş olduğu askeri başarıyı, diplomatik müzakere sürecinde gösterememesi, antlaşmadan istediği sonucu tam anlamıyla almasının önüne geçti.

Antlaşma öncesinde maddelerin murahhaslar tarafından son hâlinin verildiği temessük metinlerinin oluşturulması için toplanan mükâleme meclisinde yaşananlar, bunun en açık göstergesiydi. Osmanlı Devleti'ni temsilen mecliste bulunan Murahhas Rauf Paşa, İran'ı temsilen müzakerelere katılan Muhammed Ali Aştiyani'ye ve heyetine, diplomatik üstünlük sağlamayı başarmıştı. İran'ın, savaşın başından beri talep ettiği ve kendi ülkesine götürmek istediği aşiretlerin, mesele olarak kendi istekleri doğrultusunda çözülememesindeki en büyük etken de yine Rauf Paşa oldu. Bu durum, nüfus ve silahlı kuvvet olarak kullanılmaya çok müsait olan aşiretlerin, İran'ın tasarrufunda kalmasının önüne geçti ve aylarca bu maddeyi kendi lehine çevirmeye çalışan İran'ın çabaları da sonuçsuz kalmış oldu.

²⁸ BOA, HAT, 1315/51273.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),

Hatt-ı Hümayun (HAT): 4/15; 769/37173; 1316/51290-D; 793/36838-J; 795/36871; 798/37016; 1315/51273.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C X-XII, Matbaa-i Osmaniyye, Dersaadet 1301.

Azap, Eralp Yaşar, “1820-1823 Osmanlı-İran Savaşında Ortaya Çıkan Salgın ve Bu Salgının Savaşa Etkisi”, *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 2, S. 2, 2020, s. 81-94.

Azap, Eralp Yaşar, *Şah Mat: 1820-1823 Osmanlı-İran Savaşı (Siyaset-Harekât-Lojistik/Organizasyon)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2023.

Azap, Eralp Yaşar, “I. Erzurum Antlaşması Metninde Yapılan Tahrifat ve Antlaşmanın Uygulanmasında Yarattığı Sorunlar”, *Tarih Dergisi*, S. 77, 2022, s. 213-257.

Doğan, Mehmet, *Mehmet Emin Rauf Paşa (1780-1860)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019.

Kalantari, Yahya, *Feth Ali Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri (1797-1834)*, İstanbul Üniversitesi, Son Çağ Tarihi Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1976.

Mirza Salih, Golamhoseyn, *Esnad-ı Resmi der Revabıt-ı Siyasi-i İran ba İngilis ve Rus ve Osmani*, Cild-i Evvel, Neşr-i Tarih-i İran, Tahran 1365.

Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Esad Efendi, *Vak'anüvis Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle 1237/1241 / 1821-1826)*, haz. Ziya Yılmaz, OSAV, İstanbul 2000.

Sepehr, Muhammed Taki, *Nasihü't-Tevarih Tarih-i Kacariye ez Agaz ta Payan-ı Saltanat-ı Feth Ali Şah*, Cild-i Evvel, Tahran 1377.

Soofizadeh, Abdolvahid, “I. ve II. Erzurum Antlaşmasının Siyasi Açısından Değerlendirilmesi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 32, S. 54, 2013, 183-194.

Uluerler, Sıtkı, *Osmanlı-İran Sınır ve Aşiret (1800-1854)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara 2015.

Uluerler, Sıtkı, “Osmanlı-İran Siyasi İlişkilerinde İran Şehzadesi Abbas Mirza'nın Rolü (1800-1833)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 22, S. 2, 2012, s. 308-319.

EKLER

Ek I: Meclis-i Mükâleme Mazbatasının Metni²⁹

Bin iki yüz otuz sekiz senesi mâh-ı Zilkade'nin on üçüncü Bazarirtesi günü Ser'asker Rauf Paşa'nın Erzurum vâlilerine mahsûs sarâyda İran murahhas ilçisi Mîrzâ Muhammed Ali ile vâki' olan meclis-i mükâlemeleri mazbatasıdır

Bundan akdem vâki' olan meclis-i mükâleme mazbatasında beyân ve temhîd kılındığı vechle beyne'd-devleteyn münâza'un-fihâ olan Sebikli ve Haydaranlı 'aşîretleri ba'de'l-musâlaha devleteyn-i fehîmeteyn miyânelerinde dostâne muhâbere ve tarafeynin kuyûdâtına mürâca'at-la hakk kankı tarafda tebeyyün ider ise ol vechle icrâ kılınmak husûsu meşrût olmak berü tarafdan îrâd ve ilç-i mûmâ-ileyh cânibinden tereddüd ve imtinâ' olunarak bi'l-ahare sekiz gün mehel ile devleti tarafından istîzân itmek üzere ilç-i mûmâ-ileyh ısrâr ve berü tarafdan dahi sûret-i muvâfakat izhâr olunmağın Şevvâl-i şerîfin yigirmi dördüncü Pencşembe günü ilç-i mûmâ-ileyh Cafer Han Bey'i devleti tarafına irsâl itmişidi müddet-i mehel gûzâr idüb aralıkda ilç-i mûmâ-ileyhden istîfsâr olundıkca kendü dahi istiğrâbda olduğunu beyân itmekde iken mûmâ-ileyh Cafer Han mâh-ı Zilkade'nin on üçüncü Bazarirtesi gicesi Erzurum'a vürûd itmekle ferdâsı ilç-i mûmâ-ileyh celb olunub üslûb-ı sâbık üzere Şark Defterdârı el-Hâc Mehmed Said Efendi ve öte tarafdan Mîrzâ Hâcî Emin ve Mîrzâ Ahmed hâzır oldukları hâlde merâsim-i 'âdiye ba'de'l-icrâ meclis tahliye olunarak ba'zı âfâkî sohbetden sonra berü tarafdan Cafer Han vakt-i mev'ûdda gelmeyüb intizâr çekdirdi bârî hayrlu haber ile gelmiş olaydı mevsim-i muhârebe mürûr itmeksizin şu maslahat-ı hayriyye netîce-pezir olsun yâhûd herkes işine baksun dûr dîrâz sohbet lâzım değildir dinüldükde ilç-i mûmâ-ileyh Devlet-i İraniyye'nin hüsn-i hitâm-ı musâlaha-i hayriyye akdem âmâli olup Naibü's-Saltanata-i Devlet-i İraniyye Şehzâde Abbas Mîrzâ cenâbları tarafından bu def'a vürûd iden tahrîrâtında Devlet-i 'Aliyye-i 'Osmaniye'ye ve be-tahsîs şevketlü kerâmetlü ulu pâdişâh Sultân Mahmud Han efendimizin dergâhlarına pederimin ve özümün meyl ve muhabbetimiz ve hulûs-ı tavîyetimiz derece-i kemâle vâsıl ve bir zamânda halel-pezir olmakdan vikâyesine ri'âyetimiz hadd-ı gâ-yete bâliğ iken 'avârız-ı ma'lûme hasebiyle beyne'd-devleteyn vâki' olan küdürerden has-be'l-kader zir-i destimize dâhil olan kılâ' ve arâzî-i Devlet-i 'Aliyye ve birkaç seneden berü bi'z-zarûr sarf eylediğimiz emvâl-i vâfire ve müddet-i medîdeden berü hilâf-ı ahd u şart hüccâc ve tüccârımızdan alınan emvâl-i mütekâsire hiç gözümüzde olmayub mahzâ cihet-i câmi'a-i İslâmiye'ye mebnî ve ulu pâdişâhın dergâhına olan hulûs u muhabbet-i kadîmeye mübtenî kılâ' ve arâzî-i merkûme tamâmiyle redd ve mesârif-ı vâkî'amızdan ve hüccâc ve tüccârımızın hesâba gelmez zarar ve hasâretlerinden sarf-ı nazar olunarak birkaç sene mukaddem taht-ı ra'yyetimizden arâzî-i Devlet-i 'Aliyye'ye firâr iden Haydaranlı ve Sebikli 'aşîretlerinden bir mikdâr evlerin ber-mûceb-i 'ahd tarafımızda redd olunmak üzere musâlahayı kabul itmişken bunların kat'-ı nizâ'ları musâlahadan sonra beyne'd-devleteyn fasl olunmağa ta'lik ile ta'vik olunmasından istiğrâb eylemiş ve bu 'aşîretlerin reddi Devlet-i İraniyye'nin kat'î matlûbu olduğundan benim bu mâddeyi istîzânımı takbîh eylemişdür dimekle berü tarafdan bu sözler Devlet-i 'Aliyye'nin bi-hakkın îrâd eylediği kelâmlar ve iddi'â eylediği şeylerdür beyne'd-devleteyn vâki' olan 'ahd u şartın vikâyesine Devlet-i 'Aliyye'nin himmet-i seniyye-i kâmile her ân masrûf ve derkâr iken bilâ-sebeb İraniyân tarafından Memâlik-i Mahrûse-i

29 BOA, HAT, 1315/51273.

Devlet-i ‘Aliyye’ye tecâvüz ve ahâlî ve sekenesine bunca hasâret ile nakz-ı ‘ahd ve i’lân-ı harb olunmağın Devlet-i ‘Aliyye dahi mukâbele-i bi’l-misl ile mu‘âmeleye mecbûr olarak pek çok mesârîfe zarûrî dûçâr oldu İran Devleti’nin mesârîfı var ise kendü ihtiyâriyle olmuştur ve gâfleten zabt olunan mahallerin terki mûcib-i minnet değildir ki Devlet-i ‘Aliyye’nin mülkidür ma‘hazâ bunlar ‘asker ve istihkâmdan hâlî olub iki yüz âdem gönderülse tasarruf mümkün ve âsân iken Devlet-i İraniyye tarafından tecdîd-i sulha hâhiş ibrâz olundığından berü tarafdân dahi mu‘âmele-i hasmâne lâıyk görülmeyerek netîce-i maslahata intizâren te’hîr kılınmışdı ve el-yevm manzûrunuz olan külliyyetlü ‘askerimiz re’s-i hudûdda olub Revan ve Azerbaycan’ı gözlerine kesdirmüş ve ruhsatımıza muntazır olmuşlardır ve ‘aşîreteyn-i mezkûreteyn fi’l-asl Devlet-i ‘Aliyye teba‘asından olmak hasebiyle bir neferinden geçmez eğer maslahata muvâfık haberünüz gelmiş ise sözü kesin olmadığı hâlde beyhûde vakt gıçırulmesün dinildükde öte tarafdân iki devlet dostluk esnâsında birbirine memleket bahş idebilür lakin bu ‘aşîretler Devlet-i İraniyye’nin kadîm re‘âyâsı ve ülkasında emlâk ve arâzî ve mesken tedârik itmiş teba‘ası oldukları cümle ‘indinde müsellemler iken bu ‘aşîretlerden Devlet-i ‘Aliyye arâzîsine firâr iden re‘âyâmızın bir neferinden Devlet-i İraniyye keff-i yed itmek ihtimâli yokdur ve bu iddî‘âda ısrârımız tama‘a mebnî olmayub bunlar hem re‘âyâmız olmak cihetiyle isterüz ve hem aralık aralık berü tarafdân öte tarafa ve öte tarafdân berü tarafa nakl iderek ve paşalarınız sahâbet eyleyerek tarafeynde envâ‘-ı fesâd ikâ‘ıyla devleteyn-i ‘aliyyeteyn beyninde müstahkem olan silm ü safvet bi’l-ahare mübeddel-i kûdûret olmasına bâ‘is ve bâdî olduklarından def‘-i mazar-rat zımnında taleb eylerüz Devlet-i İraniyye Devlet-i ‘Aliyye’nin bunca irâdesine mutâba‘at itmişken kendü il ve teba‘asını dahi terk itmek zıll-ı ‘azîmdür ve ta‘vîk husûsunı kabûle me’zûniyetim olmayub bununla şu maslahat-ı hayriyyeyi ibtâl idersenüz dökülecek kanın vebâli size ‘â‘iddür bundan sonra bu tarafda ikâmeti mûceb-i maslahat dahi kalmaz demekle berü tarafdân pek güzel murâdullah böyle imiş lakin harbe sebebiyet yine sizin beyhûde ısrârınız olmağla inşaallahu te‘âlâ gayretullah zuhûruyla ahz-ı intikâm olunacakdur ilçi beyin ifâdesi muhâribüz demek olmağla artık âfâkî sohbet bakalum dinilerek tarafeyn ülkasının havâ ve mahsûlâtına dâ‘ir ba‘zı sohbet esnâsında Mîrzâ Hâcî Emin ile Mîrzâ Ahmed kelâmı yine maslahat cânibine sevk idüb bizler iki devletin hayr-hâhı ve bende-i kemterleri olub lakin bizim sohbetlerimiz hüccet olmaz cenâb-ı âlînin ile ilçi han dinleyüb eğlenesüz bizler defterdâr efendi ile sohbet idelüm diyerek söze girüb böyle bir mikdâr evden ‘ibâret olan iki habîs ‘aşîretin ta‘vîk mâddesini ilçi han kabûl itmez ve redd mâddesini ser‘asker paşa kabûl buyurmaz bu cihetle tecdîd-i harb u kıtâl tahakkuk idecek ve netîcesi emr-i mechûl bir kötü mâdde tahaddüs eyleyecek iki murahhas bu bitmiş maslahat-ı hayriyyeyi şu ednâ şey için kırmak hayr-hâhlıklarına münâfi-dür ruhsat-ı kâmileleri üzre bu mâddenin bu vechle beynini bulsalar ki Sebikli ‘Aşîreti Devlet-i ‘Aliyye tarafında ve Haydaranlu ‘Aşîreti Devlet-i İraniyye cânibinde birağılıb ta‘vîk lafzı tayy u ilkâ ile Devlet-i İraniyye’nin hâtrına fi’l-cümle ri‘âyet bulunarak maslahat kat‘ ve musâlaha mün‘akid olsa yahşi olmaz mı didiklerinde ilçi-i mûmâ-ileyh ‘aşîret hakkında redd mî‘adâ sûrete me’zûniyetim yokdur bilâ-mûceb te’hîrimiz tecvîz buyurulmasın ve tarafeyn maslahatına meşğûl olsun kader yerin bulsa gerekdür dimiş ise de Mîrzâ-yı mûmâ-ileyhimâ hele bu gice tarafeyn mülâhaza ile yarın cem‘ olalım dimelerüyle berü tarafdân üzerlerine varulmayarak def‘-i meclis olunmuşdı ferdâsı Salı günü yine ilçi-i mûmâ-ileyh celb ile berü tarafdân Osman Paşa hazretleri ve öte tarafdân Cafer Han Bey ‘ilâve olunarak defterdâr efendi ve Mîrzâ Hâcî Emin ve Mîrzâ Ahmed hâzır oldukları hâlde ‘akd-ı meclis olunub berü tarafdân

Cafer Han Bey'e hitâb ile burdan gider iken maslahatın hitâmı haberiyle gelürüm musâlaha-i hayriyye biter dimişidünüz sözünüz gibi çıkmadı yorulduğunuz 'abes olduğundan başka muhârebe maslahatının yigirmi gün kadar te'hîrine bâ'is oldunuz dinildükde ilçi bey bu havâliye göre mevsim-i muhârebe henüz_geldi_harb tûl vakte muhtâc olmayub tarafeyn 'askeri hudûdlarda hâzır ve gâlibiyet ve mağlûbiyet bir günde belki bir sâ'atde hâsıl olacağı zâhirdür ancak maslahat şereh-i 'aceleden bi-hakkın iddi'â eyledüğünüz şu illerin Devlet-i İraniyye'ye reddiyle maslahat-ı hayriyyeden olan musâlahayı ta'cîl buyurmanız yahşi şeydür demekle berü tarafdandan beyne'd-devleteyn husûl-ı silm u safvet husûsunda mesâ'î-i hayr-hâhânemiz derkâr olub Devlet-i 'Aliyye'nin bi-hakkın iddi'â eyledüğü tazmîn-i mesârifât ve istirdâd-ı emvâl-ı mağsûbe mâddelerinden dahi sarf-ı nazar olunarak teshîl-i maslahat-ı hayriyyeye himmet olundu ve hüccâcınız hakkında dahi Surre-i Hümâyûn Emîni'nin nezâreti inzimâmı ile emr-i himâyetleri iltizâm kılındı lakin il mâddesi siz bizimdür deyü iddi'â eyledüğünüz gibi biz dahi 'âleme ma'lûm olduğu üzere Devlet-i 'Aliyye teba'asındandır bilürüz redd ve terk mümkün değildir dinildükde öte tarafdandan zımân ve emvâl-i mağsûbe mâddelerinde müstereküz ve İran hüccâcının ezâ ve ızrârdan vikâyetine ibtidârunuz şurûtu icrâ ile devletinizin şânını sıyânetdür zîrâ her sene fermânlar virirsünüz nâfiz olmaz bunlar ile İran Devleti'ne imtinân olunamaz Devlet-i İraniyye bu kadar mâl sarfı ve 'asker itlâfıyla aldığı kılâ' ve arâzîyi bilâ-zarûretin Devlet-i 'Aliyye'ye 'ivazsuz redd ve teslîm ider iken imtinânı revâ görmüyorsunuz 'uhûd-ı kadîme ve şerâyit-i sâbikanın ibkâsıyla sulha me'mûr iken Devlet-i 'Aliyye toprağına geçen illerimizün teslimiyle redd kararı şurûtuna ri'âyet itmeyüb beyhûde mücâdele ve ba'de'l-musâlaha kuyûdât tettebbu'yla müzâkereye ta'lîk ideyorsunuz çünkü böyledür biz dahi 'ale'l-ıtlâk hudûdu kabûl itmeyüz anı dahi tahkîk ve temyîz ve tefrîk için kuyûd tettebbu'una ta'lîk idesüz Nadir Şâh zamânında olan sulhda hudûd mâddesi Sultân Murad Han-ı Râbi' musâlahasına havâle olunmuş ve hudûdun tahkîk olunması tasrîh kılınmışdır ol vakt ise tahkîk-i hudûda zamân kalmayub 'akîb-i sulhda Nadir Şâh'ın fevti ve Devlet-i İraniyye'de ihtilâl tekevvünü ile İran Devleti'nin ba'zı kılâ' ve arâzisi Devlet-i 'Aliyye yedinde kaldığı ma'lûm ise de şâh ve şehzâde hazretlerinin pâdişâh-ı Âl-i Osman hazretlerine kemâl-i hulûs ve muhabbetlerine binâ'en şimdiye kadar kâle alınmamışdır demekle berü tarafdandan bunlar 'abes söz oluyor Devlet-i 'Aliyye'nin arâzisini redd müstelzim-i minnet olamaz mülk-i mevrûs-ı pâdişâhîdür Eleşgird hâlî ve Bayezid'de dahi iki yüz kadar âdeminiz olmağla 'avn-i hakkla anları ele almak pek âsân iken mücerred Devlet-i İraniyye tarafından rağbet olunan musâlahanın netîcesine intizâr ile hasmâne mu'âmele lâıyk görülmemişidi ve Devlet-i 'Aliyye'nin hudûd ve sınır-ı kadîmesi cümle 'indinde ma'lûm olub şübhe olunacak ve evvel ve âhir tahkîke muhtâc olacak maslahat değildir şâh ve şehzâde hazretlerinin taraf-ı eşref-i hazret-i mülûkâneye hulûs ve muhabbetlerinin îrâd ediyorsunuz hattâ şehzâde cenâbları Hicâbî Efendi'ye ben 'amûca-i ekremimden Hoy ve Tebriz'i bile dirîğ itmeyüb deyü şifâhen dahi ifâde itmişler idi Devlet-i 'Aliyye teba'asından olduğu güneş gibi âşikâr olan 'aşîretlerin bî-vech iddi'âsında bu derece ısrârınız evvelki sözlerle muhâlif olmuyor mu hâsılı şu 'aşîretlerin redd ve teslimi muhâldür bununla terk-i sulh idersenüz inşâallahu te'âlâ Devlet-i 'Aliyye hakkında gayretullah zuhûruyla mahz-ı hayr olacağına şübhe yokdur dinilmekle ilçi-i mûmâ-ileyh İran Devleti dahi teba'asından olan illerin bir neferinden keff-i yed itmez bu sûretde beni murahhas idesüz yarın çıkarım demekle siz bilürsünüz dinilerek iki taraf dahi sükût ile biraz vakt geçdükden sonra Mîrzâ Ahmed meclisden münfa'ilâne 'avdet ve Cafer Han ile Mîrzâ Hâcî Emin ilçiyeye yaklaşıb hafî sohbeta mübâ-

deret idüb berü tarafdan dahi onlara nigâh olunmayarak âfâkî musâhabet esnâsında Cafer Han ilçinin yanından çekilüb ‘aşîret mâddesinde ilçî bey ta‘lîki kabûl itmez siz dahi reddi tecvîz itmezsünüz iki murahhas böyle ‘inâdlarında musırr olarak şu maslahat-ı hayriyyeyi fevt ideceksünüz bu makûle mevâdd-ı cesîmede bir mâdde-i cüz’iyyeyi devletlerine kabûl itdiremeyecek zâtları devletleri murahhas itmez şu ‘aşîret mâddesinde ta‘vîk olmamak ve redd bulunmak üzere ben ilçî beye bir sûret-i ifâde eyledüm ve kabûl itdirdüm muvâfakat buyurmaz isenüz bundan ötesi yokdur deyü Hâcî Mîrzâ ile berâber bu ‘aşîretlerden el-yevm Devlet-i ‘Aliyye toprağında sâkin bulunanlar yine sâkin olsunlar redd ve teslîm olunmasun lakin bunlar turmaz ihtiyârlarıyla giçerler ise Devlet-i ‘Aliyye bunlara sahâbet ve men’ itmesün dimeleriyle bunların üzerine tarafeynden vâfir sohbet güzerân idüb ilçî-i mûmâ-ileyh gûyâ yine pek de rızâ göstermeyerek bunların iki devletin arasına bürûdet ilkâsına sebep olmuşlardur yine tek turmazlar İran hudûduna hasâret iderler bizim murâdımız beyne’-d-devleteyn hâsıl olacak musâfâtın devâmıdır demekle berü tarafdan Devlet-i ‘Aliyye anların muhâfazasına himmet ider hilâf-ı şart İran cânibine anlardan tecâvüz ve hasâret olmaz dinilince ilçî-i mûmâ-ileyh yigirmi seneden berü bilürüz kankı şart icrâ oluyor diyerek tüccâr ve hüccâcları ve firârî tesâhubu sohbetlerini açub bu tarafdan dahi iktizâsına göre mukâbele olunarak biraz dahi kıl u kâlden sonra nihâyetü’l-emr ‘aşâyir-i merkûmeden el-yevm Devlet-i ‘Aliyye toprağında bulunanlar bu tarafda oldukca İran hudûduna tecâvüz ve hasâret iderler ise men’ ve terbiyelerine serhaddât-ı Devlet-i ‘Aliyye me’ mûrları taraflarından dikkat olunub eğer tecâvüzî hareketden ferâgat itmez ve serhaddât me’ mûrları tarafından takayyüd olunamaz ise ba’de-ezîn tesâhublarından keff-i yed olunmak ve eğer kendü rızâ ve ihtiyârlarıyla yine İran ülkasına geçerler ise Devlet-i ‘Aliyye bunları men’ itmeyüb ve ol tarafa geçdükden sonra tekrar Devlet-i ‘Aliyye toprağına giçerler ise kat’en tesâhub ve kabûl olunmamak ve eğer bunlar İran tarafına geçüb Devlet-i ‘Aliyye hudûduna tecâvüz ve hasâret iderler ise Devlet-i İraniyye serhaddâtı zâbitânı dahi men’-i tecâvüz ve tasallutlarına dikkat eylemek üzere karâr virildikten sonra ilçî-i mûmâ-ileyh sohbeti tüccârlar hakkında gümrük mâddesi Efrenc devletleri gümrüğüne kıyâs olunması ve emvâl-i müteveffâ beytü’l-mâlcılar yedinde telef olduğu ifâdesiyle ‘aynen hıfz kılınması ve tarafeyne geçmiş olanların ‘afv-ı seyyi’âtları mâddelerine ve sâ’ire tahvîl itmekle berü tarafdan siz İslâm’ dansınız Frenk devletlerini kıyâs münâsib değildir ve maslahat-ı dâhiliyyemize muzırrdır dinilerek bunun üzerine söz çok uzamayub mevâdd-ı merkûmeye dahi temessükde münderic ve mezkûr olduğu üzere faysal virilerek tarafeyn mübâdele olunacak temessükleri terkîm ile mukâbele ve mübâdele olunmak üzere meclise hitâm virilmişdür emr ü fermân hazret-i men-lehü’l-emrindir

